

2019-020

Archeologienota leper Klaverstraat 25

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

5-3-2019

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het stedenbouwkundige handelingen te Ieper Klaverstraat 25 (provincie West-Vlaanderen), gelegen binnen woongebied en binnen een archeologische zone, en waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 300m² of meer bedraagt en de bodemingreep 100m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het totale plangebied is 420m² groot en kent een noordwest-zuidoost georiënteerde L-vorm, met een smalle strook in het noordwesten en een bredere rechthoekige zone centraal en in het zuidoosten van het terrein. De smalle strook sluit in het noordoosten aan op de Klaverstraat en is bebouwd met woning nr. 25. Het betreft een zeer kleine woning van amper 51m² (gevelbreedte: 4,19m, lengte: 12,32m). De vloer in de woning bestaat uit een eenvoudige tegelvloer met eronder een zandbed. De rechthoekige zone van het plangebied doet bijna volledig dienst als tuin, met in het zuidoosten enkele bomen. Aansluitend op de woning bevinden zich enkele bijgebouwen/stalletjes in het noordwestelijke deel van de rechthoekige zone. In de zuidoostelijke hoek is een tuinhuis aanwezig. Geen van de gebouwen op het plangebied is onderkelderd.

Het plangebied is gelegen binnen een bijzondere interessante zone, die aan de wieg stond van het ontstaan van Ieper: in het noorden van de vroegmiddeleeuwse kern rond de Sint-Pieterskerk, die ten oosten van het plangebied is gelegen, en net ten westen stroomt de momenteel overwelfde Ieperlee, waarlangs Ieper zich ontwikkelde. Deze handelsnederzetting was in 1127 al voorzien van een D-vormige omwalling die op de Ieperlee aansloot, waarbij de huidige Klaverstraat ongeveer overeenkomt met het noordelijke deel van deze omwalling. De omwalling bestond uit een gracht, die in 1988 gedeeltelijk werd vastgesteld bij enkele archeologische waarnemingen ten oosten van het plangebied, nabij de Sint-Pieterskerk. De Klaverstraat wordt reeds afgebeeld op historische kaarten van eind 16de eeuw. Op dat moment was het plangebied vermoedelijk bebouwd aan straatzijde, de rest van het terrein was vermoedelijk open ruimte/tuin. Op kaarten van midden 19de eeuw is naast bebouwing aan de Klaverstraat ook een dubbele rij gebouwtjes te zien in de voormalige (en huidige) tuinzone, mogelijk was dit een beluik. Na de verwoesting van de stad tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het middeleeuwse stratenpatroon behouden en verscheen de huidige bebouwing op het plangebied. De laatste jaren zijn er in de omgeving van het plangebied enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd, waarbij onder meer sporen van de omgrachting van het Zaalhof, laatmiddeleeuwse bewoningssporen en ovenstructuren zijn aangetroffen. Bij een vooronderzoek op een terrein ten noorden van de Klaverstraat, ook op de oostelijke oever van de Ieperlee, zijn sporen van ambachtelijke activiteiten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen, alsook dempingspakketten van de Ieperlee uit dezelfde periodes. In de werkput het dichtst bij het plangebied, aangelegd op het achtererf van een woning aan de overzijde van de Klaverzijde, werden enkele middeleeuwse sporen aangetroffen vanaf 80cm onder maaiveld, hoewel er ondieper onder het maaiveld (vanaf ca. 30cm onder maaiveld) ook postmiddeleeuwse en subrecente muurtjes aanwezig waren. Op het plangebied kunnen diverse archeologische sporen verwacht worden, op diverse niveaus. Het kan daarbij gaan om sporen van de vroegmiddeleeuwse Sint-Pieterskern,

middeleeuwse en latere bebouwing, resten van ambachtelijke activiteiten die langsheen de Ieperlee plaatsvonden, opvullingspakketten van de Ieperlee, sporen van de gebouwtjes zoals afgebeeld op de 19de-eeuwse kaarten, enz. De ligging langsheen de Ieperlee kan er voor gezorgd hebben dat diverse niveaus zijn afgedekt door alluviale pakketten en mogelijk een goede bewaring kennen. Het is onduidelijk wat de impact op het bodemarchief ter hoogte van het plangebied was van de verwoesting tijdens de Eerste Wereldoorlog en de daaropvolgende opruim- en wederopbouwwerken, waardoor het niet geweten is op welke diepte een eerste archeologische niveau kan verwacht worden. In ieder geval kan aan het plangebied een hoge archeologische verwachting gegeven worden voor sites met complexe stratigrafie uit de middeleeuwen en nieuwe tijden.

De bestaande woning wordt gerenoveerd en uitgebreid. In eerste instantie worden de achterste helft van de woning en de aansluitende bijgebouwen afgebroken. Vervolgens wordt het achterste deel van de woning heropgebouwd en naar achteren toe uitgebreid. Aansluitend op de nieuwe achterbouw wordt een terras aangelegd. Onder het terras wordt een klein bufferbekken voorzien. In het voorste gedeelte van de woning wordt de vloer uitgebroken en wordt een nieuwe vloeropbouw voorzien. Algemeen gezien zullen de werken voor de uitbreiding en renovatie van de woning ca. 40cm diep gaan, dit is ongeveer de diepte waarop de funderingsplaat wordt aangelegd. Ter hoogte van het terras zal plaatselijk een iets diepere bodemingreep gebeuren, ter hoogte van het bufferbekken. De nieuwe buitengevel aan de noordoost- en zuidwestzijde van de uitbreiding wordt gefundeerd tot op vorstvrije diepte, dit zal gepaard gaan met een smalle sleufvormige uitbreiding tot op ca. 80cm diepte. De bestaande tuin wordt zoveel als mogelijk behouden, behalve de aanleg van het terras gebeuren daar geen werken.

Hoewel de werken beperkt zijn in oppervlakte en in diepte, moet rekening gehouden worden met de hoge archeologische verwachting van het plangebied en de ongekende diepte waarop een eerste archeologisch niveau zich kan manifesteren. In dergelijke stadscontexten kan een eerste relevant archeologisch niveau zich echter soms heel ondiep onder het huidige loopniveau, onder de huidige vloer, bevinden. De kans dat er bij de geplande werken archeologische sporen vernield worden is daarom niet onbestaande. Omdat op basis van enkel het bureauonderzoek de aan- of afwezigheid van een archeologische site, en de aard en bewaringstoestand ervan, niet precies kan aangetoond worden, is een verder vooronderzoek noodzakelijk. Dit verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren voor zowel de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de stad Ieper, als voor de ontwikkeling van de site zelf en het bouwblok waartoe het sinds lang behoort, en waar tot op heden nog geen archeologisch onderzoek plaatsvond. Dit verder vooronderzoek dient in uitgesteld traject te gebeuren, aangezien de site momenteel nog in gebruik is.

Gezien de ligging in een stadscontext, waarbij een complexe stratigrafie verwacht wordt, met het voorkomen van puinpakketten, funderingen, vloeren,... in de bodem, is het uitvoeren van een verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven, de enige relevante onderzoeksmethode om deze site te onderzoeken. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden hieronder behandeld.

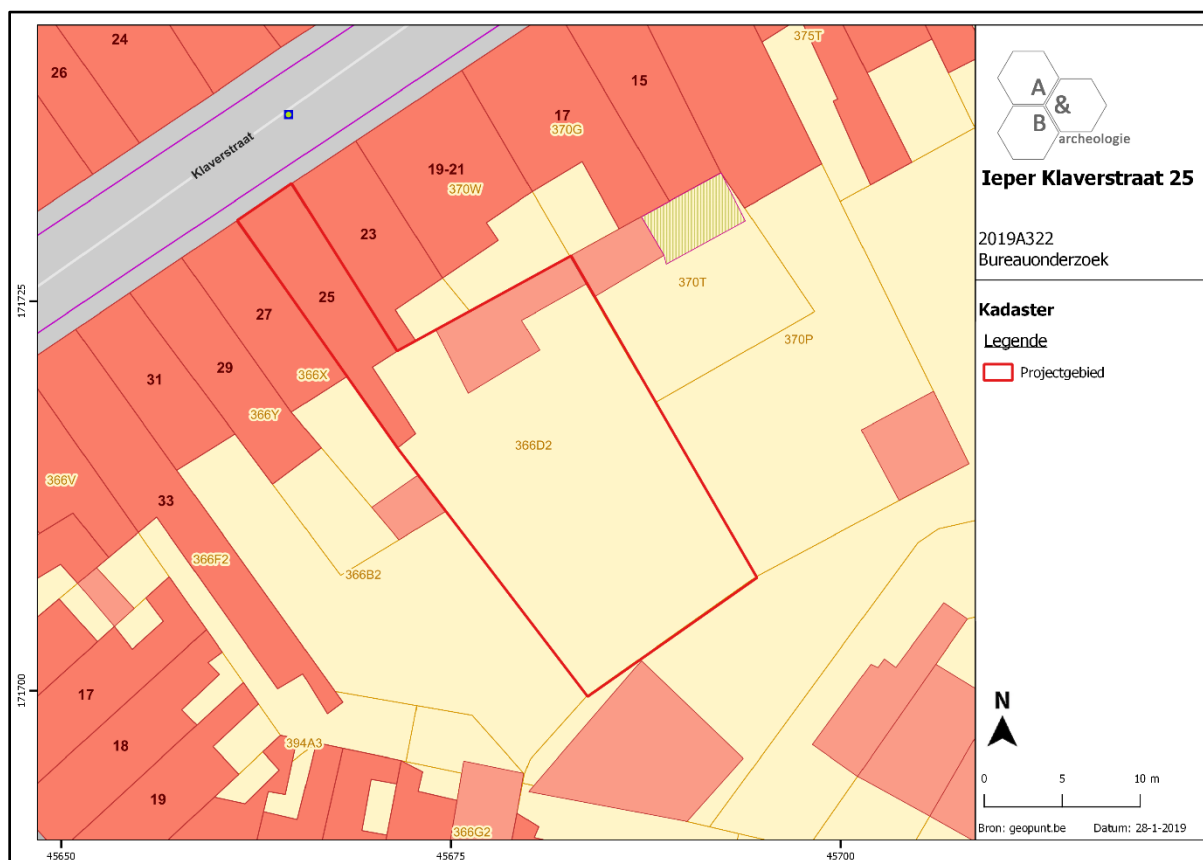
2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: West-Vlaanderen, Ieper, Klaverstraat 25

Lambertcoördinaten: X: 45382,62 en Y: 171551,42; X: 45984,28 en Y: 171885,98

Kadastergegevens: Ieper, afdeling 1, sectie I, perceel 366d2

Het plangebied is 420m² groot. Het vooronderzoek beperkt zich tot de zone van de te verbouwen en uit te breiden woning. Deze zone van ca. 120m² wordt onderzocht door middel van enkele proefputten en -sleuven, die verspreid in deze zone worden aangelegd.

Figuur 1 Aanduiding van het plangebied op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

3. Vraagstelling

Het doel van de onderzoeken is het achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn, hoe de stratigrafie in elkaar zit, en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke spoorcategorieën komen voor?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
- Hoeveel archeologische niveaus zijn te onderscheiden, en op welke diepte bevinden deze zich?
- Zijn er diverse bewoningsfases af te leiden uit de resultaten van het vooronderzoek?
- Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
- Kan een archeologische site uitgesloten worden?
- Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?
- Dient er in het kader van de geplande werken verder archeologisch onderzoek te gebeuren?
- Is behoud in situ mogelijk?

Optioneel (door de beperkte uitgravingsdiepte van de werkputten zullen er vermoedelijk geen middeleeuwse niveaus aangesneden worden):

- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de evolutie van het plangebied? Van wanneer dateren de oudste bewoningssporen? Zijn er archeologische sporen aanwezig die te koppelen zijn aan de vroegmiddeleeuwse Sint-Pieterskern?
- Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven, gezien de ligging van het plangebied in een stedelijke context met een complexe verticale stratigrafie, de meest aangewezen methode is om het plangebied te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op de boven- en onderstaande figuren. De voorziene onderzoeksmethode moet niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methode dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Specifiek wordt verwezen naar hoofdstukken 8.6.1 en 8.6.3 van de *Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 3.0)*. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

- Randvoorwaarden
- ➔ Het onderzoek kan van start gaan na de geplande afbraakwerken. Deze afbraakwerken beperken zich in de diepte tot de bestaande funderingen, er worden geen onnodige bijkomende bodemingrepen uitgevoerd omdat de kans reëel is dat hierbij archeologische sporen ongedocumenteerd vernield worden. Voorafgaand het onderzoek kan de bestaande vloer in de woning uitgebroken worden, maar het onderliggende zandbed wordt niet weggegraven. De kans is namelijk reëel dat een eerste archeologisch niveau zich er namelijk vlak onder bevindt.
- ➔ Het onderzoek vindt plaats op een beperkt toegankelijk locatie. De uitvoerder van het verder vooronderzoek is zich ervan bewust dat het terrein niet betreden kan worden met grote graafmachines, en vermoedelijk volledig manueel dient te worden uitgevoerd.
- ➔ De beperkte breedte van de woning, die nog grotendeels in opstand bewaard blijft tijdens de werken, en de aanwezigheid van bebouwing aan weerszijden van deze woning, maken het onmogelijk om putten van meerdere meter diep te maken binnen de onderzoekszone. Dit zou nefast zijn voor de stabiliteit van de gebouwen en de veiligheid van het onderzoeksteam en andere betrokkenen. Ook dient een veiligheidsmarge aangehouden worden ten aanzien van de zijgevels.
- ➔ Gezien de beperkte diepte van de geplande werken, zullen deze hoogstwaarschijnlijk de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie niet verstoren. De proefputten worden in dat geval ook niet uitgegraven tot op deze natuurlijke ondergrond, omdat het behoud in situ primeert. In regel wordt van proefputten de volledige stratigrafische sequentie onderzocht, maar de kans is zeer reëel dat dat voor dit onderzoek niet opportuun is. Het behoud in situ van de onderste archeologische niveaus op deze plek met hoog archeologisch potentieel is in dat geval belangrijker dan het onderzoeken van een volledig stratigrafische sequentie.
- ➔ De diepte van de werkputten wordt beperkt tot 30cm onder de geplande verstoringsdiepte. Deze 30cm wordt algemeen als voldoende buffer aanschouwd bij dergelijke werken.

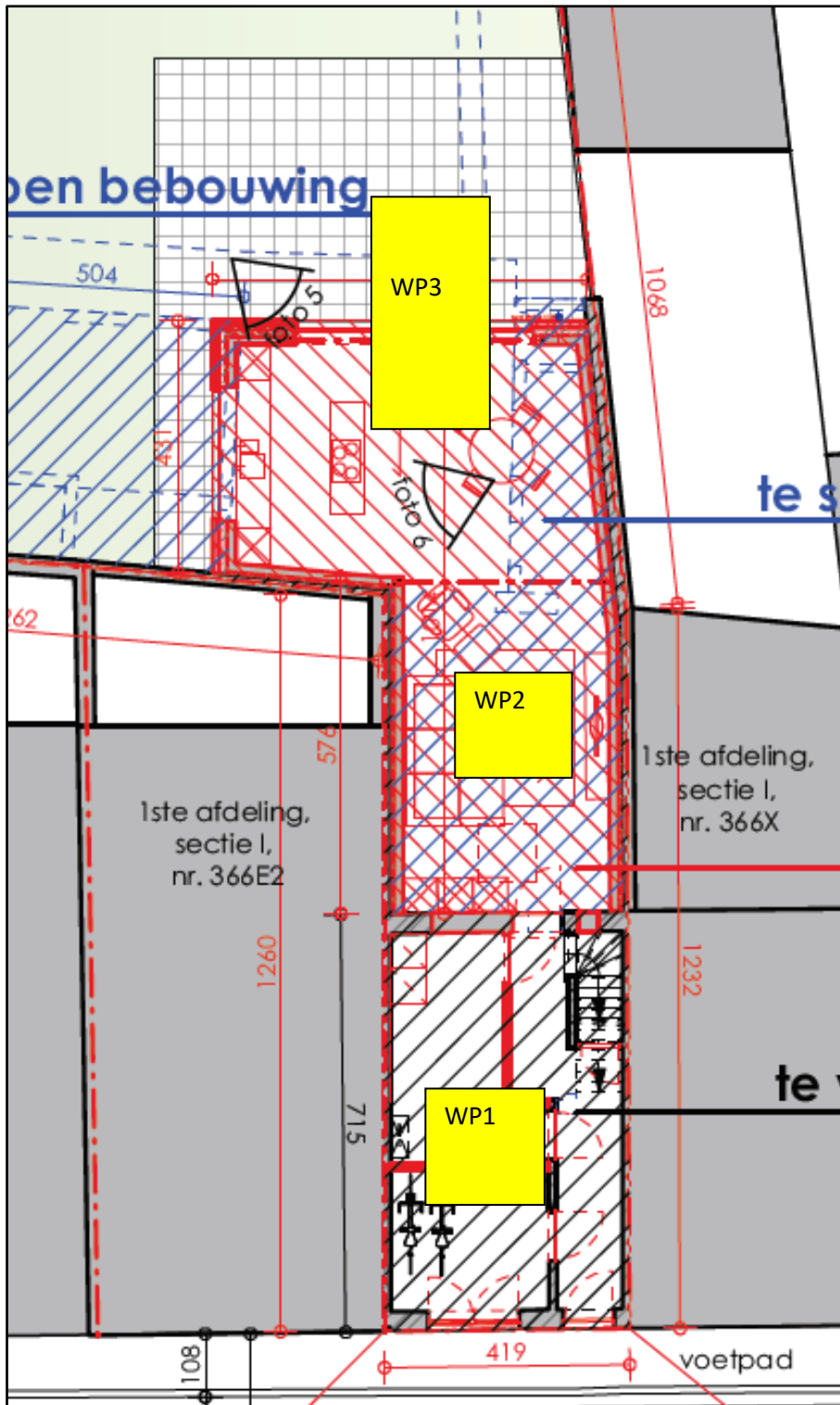
- ➔ Gezien bij het onderzoek waarschijnlijk niet tot op de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie kan onderzocht worden, bestaat de kans dat niet alle onderzoeksvragen kunnen beantwoord worden.

De proefsleuven en proefputten worden ingeplant rekening houdend met de geplande werken en de huidige bebouwing. Volgende configuratie wordt voorgesteld:

- Werkput 1:
 - ➔ 2 bij 2m, centraal in het voorste deel van de bestaande woning.
 - ➔ De geplande werken gaan op deze plek ca. 40cm diep, de put wordt dus uitgegraven tot maximaal 70cm diep (buffer van 30cm).
 - ➔ De werkput wordt aangelegd tot op het eerste archeologische niveau. Indien dit hoger ligt dan 70cm onder maaiveld, dan wordt plaatselijk gepeild naar de stratigrafie tot op een diepte van 70cm onder maaiveld. Indien dit lager ligt dan 70cm onder maaiveld, dan wordt de diepte van deze werkput beperkt tot 70cm onder maaiveld.
- Werkput 2:
 - ➔ 2 bij 2m, centraal in het achterste deel van de bestaande woning.
 - ➔ De geplande werken gaan op deze plek ca. 40cm diep, de put wordt dus uitgegraven tot maximaal 70cm diep (buffer van 30cm).
 - ➔ De werkput wordt aangelegd tot op het eerste archeologische niveau. Indien dit hoger ligt dan 70cm onder maaiveld, dan wordt plaatselijk gepeild naar de stratigrafie tot op een diepte van 70cm onder maaiveld. Indien dit lager ligt dan 70cm onder maaiveld, dan wordt de diepte van deze werkput beperkt tot 70cm onder maaiveld.
- Werkput 3:
 - ➔ 2 bij 4m, centraal in de uitbreiding en het nieuwe terras.
 - ➔ De geplande werken gaan op deze plek ca. 40cm diep, maar plaatselijk zullen er ook ingrepen tot ca. 80cm diep zijn voor uitgraving van de fundering en het kleine bufferbekken. Er wordt rekening gehouden met deze maximale diepte, wat betekent dat de werkput wordt uitgegraven tot maximaal 1,10m diep (buffer van 30cm).
 - ➔ De werkput wordt aangelegd tot op het eerste archeologische niveau. Indien dit hoger ligt dan 1,10m onder maaiveld, dan wordt plaatselijk gepeild naar de stratigrafie tot op een diepte van 1,10m onder maaiveld. Indien dit lager ligt dan 1,10m onder maaiveld, dan wordt de diepte van deze werkput beperkt tot 1,10m onder maaiveld.

Indien de onderzoeksvragen op basis van bovenstaande werkputtenplan niet afdoende kunnen beantwoord worden, dan kan de uitvoerende erkende archeoloog er tijdens het veldonderzoek voor opteren om extra proefputten of proefsleuven aan te leggen, of de bestaande werkputten uit te breiden, om beter inzicht te krijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen. De werkputten worden na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket van 20cm dik aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert. Er wordt in totaal 16m² onderzocht, ofwel 13,33% van de te onderzoeken zone (120m²). Gezien de spreiding van de

werkputten wordt dit als voldoende ervaren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden en een correcte inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het plangebied. In de proefputten gebeurt de verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd. Bij de verdieping naar de volgende vlakken wordt zoveel mogelijk getracht om muur- en vloerresten ouder dan de 19de eeuw te behouden. Op die manier kunnen ze bij een eventueel verder onderzoek in een groter geheel geplaatst worden.

Figuur 2 Indicatief werkputtenplan, geprojecteerd op het kadasterplan (bron: initiatiefnemer).

- Bedenkingen

Ondanks de beperkte verstoringsdiepte, wordt een verder vooronderzoek wel degelijk als zinvol beschouwd. Proefputtenonderzoek uitgevoerd op het achtererf van de woningen aan de achterzijde van de Klaverstraat heeft reeds aangetoond dat er (postmiddeleeuwse) muurresten bewaard kunnen zijn vanaf 30cm onder maaiveld. Hoe het gesteld is met de bewaringstoestand van archeologische resten binnen de footprint van de woningen voorafgaand Wereldoorlog I, werd in dit stadsdeel echter nog niet vastgesteld. De algemene stelling dat er door de bombardementen en de wederopbouw na Wereldoorlog I een dik puinpakket aanwezig bleef in de grond en/of dat er daarbij een grote verstoring zou plaatsgevonden hebben, is in de Klaverstraat en omgeving nog niet archeologisch vastgesteld. Zelfs als het vooronderzoek zou aantonen dat er effectief een dik puinpakket aanwezig is, te relateren aan de heropbouw, dan is dat kenniswinst die kan helpen in de archeologische advisering van gelijkaardige ondiepe ingrepen in de omgeving in de toekomst. Om die reden en wegens de hoge archeologische waarde van het plangebied is het op dit moment ook te vroeg om – zonder verder vooronderzoek – dit terrein vrij te geven.

De mogelijkheden om direct over te gaan naar een werfbegeleiding of opgraving – zonder verder vooronderzoek – werden eveneens afgewogen, maar op basis van de criteria vermeld in de Code van Goede Praktijk versie 3.0 kunnen deze onderzoeksmethodes op basis van enkel deze bureaustudie niet voldoende gemotiveerd worden.

5. Gewenste competenties

Het team moet bestaan uit minstens 2 archeologen waarbij minstens één van de archeologen ten minste 220 werkdagen veldervaring heeft met onderzoek van sites met complexe stratigrafie in stadskern. Beide archeologen hebben minstens 20 werkdagen veldervaring met prospectieonderzoek in stedelijke context. Minstens 1 van de archeologen heeft een gedegen kennis van (post)middeleeuws aardewerk.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Zie randvoorwaarden vermeld bij het plan van aanpak.